

et iustitiam, sunt, non opera ex fide facta, sed circumcisio aliaque opera lege Moisaica praescripta, ex quibus Iudaei hanc filiationem et benedictionem Abraham sibi debere putabant, sed falso. Unde haec eorum operibus opponit Apostolus Dei vocationem, dilectionem, misericordiam, gratiam et fidem per Christum exhibitam et propositam, atque ex hac, non autem ex operibus Moisaicis jam dictis, nos justificari et salvari docet, urget et inculcat. Hic enim est scopus totius capituli, imo totius epistolae, uti dixi initio.

Dices: In Christianis fides est dispositio ad iustitiam, et meretur de congruo ipsam justificationem; nam, ut ait S. Augustinus, *epist. 103*: «Neg ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, sed fides habet impetram.» Et *epist. 106*: «Si quis, inquit, dixerit, quod gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, imo vero gratissime confitemur.» Ergo justificatio non est mere gratiae, nec solius miserentis Dei.

Respondeo: Nego consequentiam, quia meritum hoc de congruo non aliud est quam dispositio; dispositio autem proprie non dat meritum, nec vim justificandi, sed tantum est dispositio ad iustitiam, quia Deus ita voluit, cum posset aliter statuere; quinimo sine dispositione posset non assistere. Fidelis ergo licet et poenitens quis sit, gratis tamen et misericorditer, ac indebite accipit remissionem peccatorum, et justificatur, quia ita placuit Deo miserenti. Sicut si rex reis laesae majestatis daret veniam, restitueretque in suam gratiam et pristinam dignitatem, sed eos solos qui ad aulam regiam venissent et veniam peterent: omnes rei ita veniam adepti, non suo labori aut petitioni, sed regis misericordiae veniam hanc et restitutionem attribuerent: ita et hic cum Deo res nostra se habet.

Adde et miserentis opponi et volentis et currentis, scilicet viribus naturae, et suis, non vero opponi volenti et currenti viribus gratiae et misericordiae Dei, sed potius illud includere aut praesupponere. Non enim miseretur, id est justificat Deus aliquem, nisi quem nasci secundum spiritum, id est fidelem et poenitentem viderit. Hic enim solus est Abraham filius, cui haec misericordia promissa est.

Vers. 17. 17. DICIT SCRIPTURA (Exodi ix, 40) PHARAONI: QUIA IN HOC IPSUM EXCITAVI TE, UT OSTENDAM IN TE VIRTUTEM MEAM. — Excitavit Apostolus, vers. 15 et 16 praeced., non esse iniquum quod Deus gratuita electione et voluntate Jacob dilexerit, ejusque miseratus sit, sine illius operibus et meritis. Hic probat secundam antithesin suae partem, scilicet quod Esau odio habuerit, et noluerit ejus misereri, id non ex demeritis Esau praeter Jacob accidisse, sed ex Dei voluntate, qui noluit ejus misereri. Est enim hoc Deo liberum, ut patet in Pharaone, quem quia obduratus erat in suis peccatis, sibi suisque peccatis permisit et dimisit, ac tandem punivit mergendo eum in mari Rubro.

Ratio ob quam Deus non miseretur Esau et Pharaoni.

cum tamen miseratus sit Nabuchodonosoris et aliorum, qui aequae ut Pharaon mali et obduri fuerunt.

EXCITAVI TE, — te, o Pharaon, regem consilii, sustinui, ut vertit Chaldaeus et Septuaginta, conservavi, permisique ut in populum meum tyrannus insurgeres; ut ego vicissim in te, quasi hostem, tot plagis potentissimis insurgerem, tandemque te mergerem in mari Rubro: ut sic omnes meam justitiam ac potentiam agnoscant, timeant et colant. Ita S. Chrysostomus et Photius.

Alter Anselmus: Excitavi, inquit, tuam malitiam sopitam per mea signa et plagas, ut durior fieres. Sic etiam explicat D. Thomas et S. Augustinus, lib. III *Contra Julianum*, cap. II.

UT OSTENDAM IN TE VIRTUTEM MEAM. — Nota: Haec non prima et praecipua, sed una inter alias et ultima causa fuit cur Deus excitavit Pharaonem. Prima enim causa fuit, ut Pharaon Deo creatori suo obediret, et bene beataque viveret, qui finis est omni homini a Deo praestitutus; sed quia providebat Deus cum contumaciae motibus suis et potentiae obnubilatum, hinc hanc ejus malitiam ordinavit ad suam gloriam, ut eum per miraculosas plagas castigando comprimeret, corripceret et converteret. Sed cum iis mavis indurari cerne-ret, plagas plagis addere decrevit, et tandem cum suis mergere eum in mari Rubro, ad hoc, ut haec plaga et clades omnibus hominibus Dei virtutem, non longanimitatem, ut interpretatur Oeumenius, sed ut Graece est, *δυναμις*, id est potentiam, ob oculum ponerent, atque impiis et rebellibus metum Dei incuterent.

Nota, Pharaonem et impios tolerari a Deo primaria voluntate ad hoc, ut se corrigant et salventur. Id enim docet Paulus, *Roman. II, 4*. Voelna ergo ut hic eventum vel causam remotam significat, uti jam explicui. Vide *Con. 24*.

18. ERGO QUIUS VULT MISERETUR, ET QUEN VULT INDURAT. — Hinc horrendum suum dogma de reprobatione et praedestinatione deducit Calvinus; docetque quod Deus post lapsum Adae, ut efficaciter singulos electos elegerit et destinavit ad gloriam, quasi ad finem suum, et consequenter eosdem destinavit ad fidem et gratiam quasi ad media tali fini congrua: ita pariter singulos reprobos ante omnem provisionem operum et demeritorum destinavit ad penas aeternas, quasi ad finem suum, et consequenter eosdem destinavit ad actus malos, quibus has penas mererentur; atque ex hoc praedestinatione, inquit ipse, manat executio efficax gratiae et gloriae in bonis et electis, in malis vero et reprobis manat certus et necessarius lapsus in peccata quaelibet, atque in iis obduratio, execratio, mors et damnatio aeterna, ita ut homo in negotio salutis vel damnationis suae eter-nae nihil libere agat, sed agat actus et adactus in omnibus a Deo: perinde ac agitur et adigitur globus a rotante, securis a secante, lutum a feno-cui reniti nequit, imo a quo non tam agili,

Deus, qui ob hoc Deus excitavit Pharaonem.

Impit a Deo induratur ut ad se vertat.

Vers. 18. Hic ostendit quod Calvinus dicit de praedestinatione et reprobatione.

quam agitur et patitur. Hoc est fatum Calvinum longe generalius, efficacius et violentius fatis Stoicorum.

Verum si hoc fatum demus, ut taceam illius impietatem in Deum, recte reprobi dicant cum Luciano in *Jove consutato*: «Si Pareo omnium rerum est causa: ergo si quis patrem occiderit, Pareo in culpa est. Si Minos recte velit uti iudicio, multo equius fatum pro Sisypheo puniet, et Parcam pro Tantalio. Quid enim illi injuste egerunt, quando jussi dicto audientes fuerunt? » Saepa mirari soleo, quomodo tam atrox blasphemiam, tam horribilis sententia, imo quavis alia hominibus a Calvino persuaderi poterint; cum ex hoc uno quasi ex ungue leonem agnoscere possint et queant. Hinc enim sequitur, ut alia omittam, hominem necessario velit nolit peccare, quoties peccat; necessario blasphemare et execrari Deum, quoties blasphemat et execratur; ac consequenter omnes eos qui damnantur, damnationem hanc non potuisse avertere, sed necessario et inevitabiliter damnari, et aeternis ignibus cruciari. Hoc enim Dei decretum praevium, quod ponit Calvinus, homini reprobo est inevitabile et ineluctabile, ejusque pariter executio ineluctabilis est.

Imo ex hoc ejus principio et fatis sequitur non hominem, qui tantum motum Dei necessario recipit, sed Deum solum, qui motum imprimat, te ad actum malum impellit et praedeterminat, ac mera et libera sua voluntate; Deum, inquam, solum causare actum peccati, et consequenter solum peccare. Quae est blasphemiam a saeculis non audita, nimirum quod aliquis Deum, qui ipississima est bonitas per essentiam et omnis boni fons, faceret omnis malitiae fontem, id est ex Deo faceret demonem, hoc nostro saeculo fecit Calvinus. O tempora! o monstra! horruit hoc Manichaeus et Manichei, et ne Deo bono tam essent injurii, illi Deum quemdam malum opposuerunt, quasi fontem omnis mali. Longe hoc erat tolerabilis.

Omitto quod hoc fatum Calvinum hominem in desperationem adigat: si enim quos libuit Deus damnationi et gehennae addixit, sine ullo praevio eorum demerito, quis non timeat, non percellatur? quis non semper anxius decretum hoc Dei capiti suo imminens suscipiat, dicatque: Quid si Deus damnationi me addixerit? quis scit an inter reprobos me collocarit? Si illa est, actum est de me: peri, aeternum ero miser et damnatus, ut quid de bona vita laboro? pereundum mihi est, imo peccandum. Ad hoc urgeo Dei fatis, cui reluctari, a quo me subducere tam est impossibile, quam contra Deum pugnare.

Philchre et graviter S. Augustinus, cap. XIII *de Gratia et Libero arbitrio*: «Deus, inquit, reddidit mala pro malis, quia justus est; bona pro malis, quia bonus est; bona pro bonis, quia bonus et justus est: solum non reddidit mala bonis, quia injustus non est.»

Ab omni quae est quiescere in rebus.

Manichaeus et Manichei, et ne Deo bono tam essent injurii, illi Deum quemdam malum opposuerunt, quasi fontem omnis mali.

Nota: et reddidit non praedefinit, non prevenit, non praedeterminat. Quod ergo ad verum et orthodoxum sententiae Paulinae sensum attinet, putant aliqui hanc ejus filiationem: «Ergo cuius vult miseretur, et quem vult indurat,» non inferri ex mente ipsius Pauli, sed ex mente Judeorum, Paulo adversantium et obstrepentium, qui hanc sententiam, quasi ingens absurdum, ex dictis Pauli colligant, illicque objectent. Ita censent Origenes et Hieronymus *ad Hebraeos*, Quaest. X.

Verum non haec, sed proxime sequentia verba esse obijcentium Judeorum, patet ex iis ipsis. Sequitur enim: «Dicis itaque mihi,» etc.

Dico ergo: reddidit hic ex illo testimonio, «Miseretur cuius miseretur,» scilicet Jacobi, et allegatice populi fidelis, sive Christiani, quem dilexi, inferri: «Ergo cuius vult miseretur.» Ex illo vero, «In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam,» inferri et colligi: «Ergo quem vult indurat,» scilicet Pharaonem; et per consequens non ex operibus, sed quia vult, odio habet Esau, et allegorice carnales Judaeos, quos repellit a benedictione Abraham. Hoc enim est, quod toto hoc capite probare contendit, scilicet Dei voluntate credentes adscitos, et Judaeos repulsos esse a benedictione Abraham. Omnes ergo hae sententiae pendent, et connexae ac concatenate sunt cum vers. 13; deducuntur enim omnes hae antitheses ex prima illa vers. 13: «Jacob dilexi, Esau autem odio habui,» illiusque probatio et explicatio sunt.

Nota primo: Deus «indurat,» id est indurat proprie, et consequenter odio habet, ut Esau, et punit ac punivit, uti Pharaonem; ad hos enim omnes jam dictos, puta Esau, Pharaonem, etc., se extendit et indurat per metalepsin.

Nota secundo: Deus indurat peccatorem, quia ejus non miseretur, sed eum in sua duritia et peccatis relinquit; eamque aut indulgentiam aut flagellando augeri permittit, opponit enim Apostolus haec duo misereri et indurare. Ergo indurare est non misereri; cum ergo misereri sit liberare a peccato (peccatum enim maxima est miseria, quae maxima indiget misericordia) et justificare, sequitur, quod non misereri sive indurare, sit idem quod in justitia et peccatis duritiaque sua peccatorem relinquare et negligere: sic enim se explicat Apostolus vers. 22. Nam peccatores se sua malitia proprie et directe obdurare docet Isaias, cap. I, 16, et David, *Psalm. xciv*, s. Idem patet in Pharaone, qui in Scriptura quasi speculum et exemplar obdurationis proponitur, de quo proprie hic loquitur Apostolus. Quod enim Pharaon non a Deo, sed a seipso suaque malitia proprie et directe sit obduratus, demonstratur.

Primo, ex eo quod Deus, misso Moyse, Pharaoni decies precepit dimissionem populi Judaici; ergo voluit ut missum faceret populum; non ergo eum obdurare voluit. Hoc enim proprie velle, est

Excitavit enim hoc sensus hominum vocationem, quae vult miseretur, et quem vult indurat.

Omnia hae sententiae Pauli connexae sunt cum vers. 13, eamque explicat.

Demio durare peccatorem non est illud aliud quam ejus non misereri, eumque in peccato, ut relinquit.

obdurare est quae explicatur.

velle efficaciter ut Pharo nolit populum dimittere: velle autem ut dimittat, idque precipere, ac rursus efficaciter id nolle, ideoque obdurare, manifeste inter se pugnant. Rursum, si Dei voluntas erat obdurare Pharaonem, ergo Pharo ei se conformans non peccabat: Dei enim voluntas omnis bonae voluntatis mensura est.

Secundo, Deus reluctantem Pharaonem gravissime punivit; atqui « Deus non est auctor eorum, quorum est ultor, » inquit S. Fulgentius, lib. I ad Novimum, cap. III.

Tertio, Pharo ipse paulatim Deo, Moysi et Hebraeis cessit, dum primo, eos sine prolibus et armamentis; secundo, cum prolibus, sed sine armamentis; tertio, omnino cum suis abire permisit: ergo ipse se flectebat et obdurabat; quin vero Pharo ipse non tam impius fuit ut duritiae suae causam in Deum evomeret, sed sibi eum tribuit, Ezodi cap. X, vers. 16: « Peccavi, inquit, in Dominum. »

Calvini peccatum Pharaonis, ob duritiam Deo impio et imperit.

Quod enim Calvinus Deum culpa liberat contendant, peccatum Pharaonis, obdurationem Deo tribuendo, tam impie quam imperite id facit: si enim durities Pharaonis peccatum est, cur pariter peccatum non sit obduratio, quae duritiae est causa? Causa enim ad peccatum impellens utriusque peccat, Joan. VIII, 34, Rom. I, 32; et vel maxime tunc, cum efficaciter impellit, ut ei alter resistere nequeat. Ad instat Calvinus: obdurare in Deo non esse culpam, quia justum hoc Dei iudicium est; sed frivola est et inanitas haec larva, si enim durities culpa est, quocumque fine, quocumque iudicio ad eam impellat, culpam admittis: quod enim in se malum est et culpa, nullo fine licet, ideoque non justum est hoc, sed impium Calvini iudicium; tantumque est dicere ac si aperte promittas: Deus peccati auctor est, sed hoc fine, ut iudicium suum et precedentium peccatorum vindictam exerceat.

Pharaon culpam et obdurationem tribuit Scripturae.

Quarto, non Pharo tantum sibi, sed et Scriptura culpam et obdurationem eidem tribuit, cum eum jure immunem et liberum a pena, ad ingenuum sponte rediisse narrat Ezodi VIII, 15: « Videnus, inquit, Pharo quod data esset requies, ingravitur cor suum. » Et cap. IX, vers. 34: « Videnus Pharo quod cessasset pluvia, auxil peccatum, et ingravitur est cor ejus, » id est, ut habetur in Hebraeo, לָבוּ יִכְבְּרֵי יָבֹוֹד, id est, aggravavit ipse, cor suum. Idem patet cap. VII, vers. ult. in Hebraeo. Unde quoties noster Interpres in Ezodo vertit, « ingravitur est, » accipit, ingravitur se cor, id est voluntas Pharaonis; sic enim Hebraea ubique veritas. Ipse ergo Pharo proprie et positive se induravit, Deus vero permissive et negative: quia cum voluntatem ejus sua manu contineret, illam a malo non compescuit, sed illi laxavit frenam, ad Hebraeorum oppressionem: sicut quicquam venaticum fimbibus ligatum tenet, in leporem eum dicitur immittere, si eum vinculis solvat, et in leporem ferri sinat. Rursum Deus subtrahendo et suspendendo fla-

Deus permissive et negative se habuit ad Hebraeorum Pharaonem.

gella sua, quae Pharaonem mollebat, eum induravit, quia, iis cessantibus, ipse mox ad ingenuum et duritiam suam rediit. Quando enim Deus plagas infligebat Pharaoni, Pharo promittebat quod dimitteret Hebraeos; quando vero plagas subducebat, rursum indurabatur Pharo. Unde Ezodi VIII, 15, dicitur: « Videnus Pharo quod data esset requies, ingravitur cor suum. » Ita Anastasius Nicenus in Questionibus S. Scripturae, quaest. XXIX.

Adde: Sicut pueri nequam verberibus fiunt duriores, sic et Pharo verberibus Dei indies factus est durior. Unde scit preceptor flagellando perum pernicacem, dicitur eum flagellis suis obdurare, magisque pernicacem efficere: ita Deus suis plagis dicitur indurasse et durius reddidisse cor Pharaonis durum et pernicax, non effective, sed objective, id est non efficiendo et immittendo illi duritiam, sed obiciendo flagella, quibus ipse magis seipsum obduravit, fortiusque Deo restitit. Ita explicant hunc locum Patres omnes et interpretes Catholicus.

Nota tertio: « Misereri » hic in Apostolo generale est; sed Apostolus illud applicat Jacobo, quod scilicet Deus e captivitate Babylonica eum redierit; et allegorie creditibus, quod scilicet ipsi a servitute peccati a Deo gratis sint liberati et justificati, ut dixi. Poterat enim Deus, si voluisset, credentes, imo et penitentes, non justificare, id est eorum non misereri.

Deus obduravit Pharaonem.

Misereri hic generale est, et significat liberationem a captivitate Babylonica.

Nota quarto: Ut omnia dicta in una colligamus, haec omnes antitheses, quas Apostolus a vers. 7 hucusque conglomerat, applicandae et explicandae sunt per hoc, quod Christiani, qui sunt filii spiritus, promissionis, gratiae et fidei, credendo in Christum eique obediendo, benedictionem Abrahae, id est justitiam, sint adepti: Judei vero, qui sunt filii carnis, id est carnaliter nati ex Abraham, qui quae ex operibus vi legis et naturae factae, id est humanis et carnalibus, justitiam quaerebant, eamque parere et producere contendebant, repellendo fidem Christi, a benedictione pariter et justitia, ac via salutis sint repulsi. Quod ut clarius demonstrarem, applicabo singulas antitheses.

Antitheses ad Pauli in hoc capitulo.

Prima est, vers. 7. Non Ismael filius carnis, sed Isaac filius promissionis estimatur filius Abrahae et haeres: sic non Judei filii carnis increduli, sed Christiani credentes, quasi filii promissionis estimantur filii et heredes benedictionis et justitiae Abrahae.

Secundo

Secunda est, vers. 13: « Major servit minor, » id est Judei postponentur et servant Christianis.

Tertio

Tertia est ibidem: « Jacob dilexi, Esau odio habui, » hoc est Christianos credentes dilexi, Judeos incredulos odio habui.

Quarto

Quarta est, vers. 16: « Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei; » id est, justitia non est Judei volentis et currentis ad eam naturae

viribus et operibus, sed est Christiani credentis, cui Deus justitiam misericorditer largiri et donare voluit.

Quinta est, vers. 18: « Cuius vult, » v. g. Isaaci, Jacobi, Nabuchodonosoris, « miseretur; quem vult, » v. g. Ismael, Esau eorumque posteros et Pharaonem, « obdurat. » Id est, Deus miseretur populo Christiani fidelis, dando ei justitiam; Judeos vero fidei rebelles indurat, id est in sua injustitia, duritia, rebellionem permittit ac deserit, et a vera justitia ac salute arceat et repellit.

Sexta est, vers. 21, 22, 23, ubi Apostolus Christianos credentes vocat « vasa in honorem, et vasa misericordiae; » Judeos vero incredulos vocat vasa in contumeliam, vasa irae, apta in interitum.

Mens et accipus Apostoli est ostendere Christianos ob beneficentiam, Judeos ob incredulitatem reprobos.

Ubi nota quinto, Judeos semper hic accipi debere incredulos, et fidem Christi repellentes, suaeque logi insistentes: sicut in Christianis involuntur acceptatio fidei et gratiae, et obedientia erga Christum; nec enim Christiani electi sunt ad justitiam, nisi prius praevia fuerit eorum fides et obedientia: nec Judei ante rejeci a justitia, quam praevii sunt fidem et gratiam Christi repellere. Sicut ergo in Christianis fides praesupponitur eorum dilectioni et benedictioni, id est justificationi, ita in Judeis semper includitur et praesupponitur eorum incredulitas, quasi obiectum odii. Ob incredulitatem enim suam a Deo rejeci et odio habiti sunt: ita ut a parte rei prius sit esse incredulos, quam odio haberi a Deo; sicuti vice versa, prius est Christianos credere et obedire Christo, quam diligere et justificari a Deo. Haec est ergo perpetua antithesis Apostoli, quam tot probat exemplis: nimirum, « Judei increduli repulsi sunt a justitia, Christiani vero credentes justitia donati sunt. » Ad hanc omnia collimant; per hanc resolvenda sunt omnia, hic est scopus, haec mens Apostoli.

Miserentis Dei est in eis misericordia. Apertus hic sensus est de vocacione congrua vel incongrua vel inefficaci.

Nota sexto: Apostolus utrumque horum dicit factum esse ex vocante et miserente Deo, non ex operibus praevii: quia quod credentes justificentur, alii vero non credentes repellantur a justitia, est misericordiae Dei, cui placuit in fide consistere justitiam, et credentes gratis justificare: cum potuisset non credentes in Christum justificare, et alia in re justitiam constituere, alioque justificationis modum prescribere, v. g. circumcissionem, aut naturalem descensum ex Abraham, milleque alios modos, quos Deus ipse habet in thesauris suae sapientiae et providentiae.

Ex dictis clarum est, Apostolum non agere hic de vocacione congrua vel incongrua ad primam gratiam vel gloriam; nec de gratia efficaci, vel inefficaci: sed agere de vocacione ad justitiam.

Nota septimo: Apostolus primario hic intendit ostendere, quod Isaac Ismaeli, Jacob Esau fratri suo, id est Christiani Judeis sint prelati et praedicti, non esse ex meritis, eorum praevii; secun-

dario tamen ostendit, quod Ismael, Esau et Judaei sint odio habiti, id est neglecti, postpositi et repulsi a familia, benedictione et justitia Abrahae, id non accidisse ex eorum merito praevio; praevio, inquam, ante demeritum repulsi sunt, quasi in judaismo demeruerunt praevio Gentibus repelli, sed utrumque hoc fuisse voluntatis et electionis Dei, qui ante omne meritum utriuslibet voluit Isaac praevio Ismael censi et esse filium et heredem Abrahae, ac Jacobum praevio Esau benedicti ab Isaac, ejusque et per illum Abraham censi filium et heredem; ac consequenter utriusque posteros, Isaacidas scilicet et Jacobaeos, praevio Ismaelitis et Idumaeis, filios esse et heredes Abrahae.

Electio Isaac et Jacobi non fuit ex merito praevio, non Ismael et Esau reprobati a demeritis.

Si dicas, postea Idumaeos odio esse habitos ob peccata, eum, ut ait Malachias, capti et eversus sunt, respondebit Paulus, et Jacobaeos peccasse, et captos esse ob sua peccata. Non ergo ex operibus et demeritis, in quibus erant parvos, hi per illis dilecti et reducti sunt; sed quia hos, et horum parentes praevio illis dilexit et elegit Deus in populum et Ecclesiam suam. Similiter quod Pharaonem praevio Nabuchodonosore et aliis induravit, id est in sua malitia et duritia relinquit et oppresserit Deus, non fuit ex demerito Pharaonis, quasi durior et deterior fuerit Nabuchodonosore et aliis similiter obduratis: sed quod voluerit Nabuchodonosoris misereri eique regnum restituere, Pharaoni noluerit. Ita plane in sensu allegorico (quem maxime hic significare intendit) Apostolus, ita tamen ut priorem sensum litteralem tantum obiter quasi perstringat, et praesupponat suae allegoriae, quod Judeos incredulos praevio Christianis credentibus repulerit, et odio habuerit idem Deus, non fuit ex demeritis praevii, quasi Judei in judaismo praevio Gentibus in gentilismo id demeruerunt, cum utriusque fuerint in peccatis, et magis Gentibus; sed fuit ex voluntate Dei, qui voluit credentes eligere ad justitiam, incredulos ab ea repellere.

Sensum allegoricum in his omnibus a Paulo intellectum.

Si ergo quaeras cur Christiani electi sint ad justitiam, Judei vero ab ea repulsi? Respondet Apostolus, vers. 30 et seq., quia Christiani fidem Christi amplexi sunt, Judei eam repulerunt. Si pergas quaerere cur Judei fidem repellentes electi sint, Christiani vero amplectentes fidem rejecti? Respondit semper hucusque Apostolus causam esse, quod Christiani credentes sunt filii promissionis, quos elegit Deus, eisque promisit misericordiam, puta justitiam: hoc est, quia placuit Deo in fide Christi collocare benedictionem et filiationem Abrahae, ipsam scilicet justitiam; non autem quia Gentis hoc meruerunt, vel Judei in judaismo demeruerunt, aut meruerunt ea privari praevio Gentibus. Eoec hoc est quod toties per tot sententias hic voluit, revolvit et inculcat Apostolus.

Fuerit Deo in fide Christi collocare benedictionem.

19. DICIS ITAQUE MIHI: QUID ADHUC QUERITUR? — Grace *μπαρλα*, id est queritur, conqueritur; non autem queritur, conqueritur, licet ita legat

Vers. 18.

et intelligat S. Thomas. Est occupatio querula. Objicit enim quis: Si Deus e cujus vult miseretur, et quem vult indurat, » cur ergo queritur, conqueritur et succenset Deus Pharaoni alisque impiis per Prophetas, eosque punit? Ipse enim Deus, ut ais, o Paulo, eos indurat.

VOLENTI ENIM DEUS QVIS RESISTIT? — aut, ut Grece est, *ἀδικεία*, id est *resistit unquam*. Hanc objectionem Apostolus primo retundit objectu absoluti dominii et majestatis Dei, contra quam nemo queri possit aut debeat; deinde directe illi respondet vers. 22.

Nota: statim illi respondere potuisset Paulus, Deum juste queri de impiis, quia propria voluntate peccant. Verum quia agit contra superbos et querulos impios, qui irreverenter et arroganter queruntur, sequere opponit Deo, Deique voluntati et iudicium; hinc primo, eorum superbiam et superbiam querulam retundit objectu reverentiae et celsitudinis divinae, maxime quia hoc ipso, licet non respondeat ad ipsam eorum interrogationem et objectionem, et ad originem tamen et causam ejusdem respondet.

Causa haec est, quod impii nolunt subesse voluntati divinae ejusque imperio, illudque velint exedere si possent, utpote per quod sciunt se peccandos et damnandos. Dicitur ergo ipsi: Si Deus e cujus vult miseretur, et quem vult indurat, quid mirum est non esse miseros et induratos? voluntati enim Dei tales sumus: voluntati autem ejus quis resistit? Hanc causam auferit et elidit Apostolus dicens, voluntatis divinae, utpote sapientissimae, optima et eminentissimae a creatura non esse quaerendam rationem; neminem enim de ea queri, vel illi obstrepere debere, sed illam omnes silentio venerari, illique summa humilitate et reverentia se submittere debere. Ait ergo:

20. O HOMO (Grece *ἄνθρωπος*, *aliqui o homo*), TU QVIS ES, QUI RESPONDEAS DEO? — Pulchre S. Gregorius, lib. IX *Moral.*, cap. VIII, inquit: « Respondere Deo non posse convincitur, qui homo nominatur; qui per hoc quod de humo sumptus est, iudicia suprema discutere dignus non est. »

21. NUMQUID DIXIT FIGURANTUM EI QUI SE FINXIT: QUID ME FECISTI SIC? AN NON HABET POTESTATEM FIGULUS LUTI, EX EADEM MASSA FACERE ALIUD QUIDEM VAS IN HONOREM, ALIUD VERO IN CONTUMELIAM? — Pergit Apostolus retundere et reprimere importunam et arrogantem impiorum contra Deum objectionem, dicens quod non magis Deo factori et creatori suo resistere vel oggannare debeant, quam lutum figulo.

Nota primo: Apostolus hic Deum comparat figulo, et homines luto, non quasi homines, aequae ac lutum, electione et libera voluntate destituantur: contrarium enim hic significat Apostolus, vers. 22 et vers. 24, et quia aliqui pari ratione homines, aequae ac lutum, anima et ratione careant, inquit S. Chrysostomus; sed ut significet quod homines non magis Deo miserentur vel in-

durant, punientur vel premiuntur obstrepere debeant, quam lutum figulo, ut statim plinius ostendam. Ad hoc enim tantum inducitur haec figuli et luti similitudo; nam aluid hic Paulus ad *Jerem.* XVIII, 6, ubi sic ait Dominus: « Ecce sicut lutum in manu figuli, ita et vos in manu mea. » q. d. Sicut vas luteum est in manu figuli, ut illud frangat, et ex eo faciat aliud vas, vel prius renovet: sic et ego vos, o Judei, a me destinatos Chaldaico excidio, si penitueritis, reformabo, mutabo sententiam, et calamitatem vestram in felicitatem convertiam: ita Theodoretus, ut ex vasis contumelia, id est in gloria, fiat vasa in honorem, id est honorifica.

Nota secundo: S. Augustinus et alii consentiunt Apostolum hic loqui de massa, id est communitate hominum non tantum originali, sed et actuali peccato respersa (loquitur enim hic Paulus de impiis et incredulis Judaeis), ex qua hos Deus liberat et eligit ad gloriam, alios relinquit et destinat ad poenam eternam. Ita S. Augustinus, lib. I ad *Simplician.*, Quest. II, et Fulgentius, ad *Monimum*, lib. I, cap. XVII.

Ubi advertit: ex massa peccati originalis, Deus non intendit positive facere aliquid vas in contumeliam, uti demonstravi vers. 13, sed tantum permissive; imo Deus intendit, quantum est ex parte sua, omnes ex hac massa corrupta et perdita eripere et salvare per Christum. Ideo enim Christum mediatorem omnibus dedit, volens quantum est ex parte sua, ut per Christum omnes salventur. Ex massa vero et complemento peccatorum actualium, quae peccatores ipsi faciunt et adiciunt peccato originali, etiam positive facit Deus vasa in contumeliam; quia destinat eos ad poenam et opprobrium eternum, quos videt in peccatis hinc suis mori. Ex hoc ergo Apostoli loco etiam juxta mentem S. Augustini intellecto, non recte elicitur aut concluditur Deum aliquid reprobase, vel decrevisse a regno colorum excludere ob solam pravissimum peccatum originale ejus, vel ante actualia ejus peccata, in quibus praevidebatur ipse moriturus. Imo Gregorius de Valentia, *part. I, Quaes. XXIII*, puncto 3, col. 463, docet ad hanc perditionis massam ex mente S. Augustini pertinere, et in eam recidere eos, qui post originale peccatum sibi remissum, actualia peccata committunt. Hoc est enim quod ait S. Augustinus, *Enchir.* XXIX: « Creatura rationalis quae in hominibus erat, peccatis atque suppliciis, et originalibus, et propriis tuta perierat. » Et *epist.* 103: « Una, ait, est ex Adam massa peccatorum et impiorum, in qua et Judaei et gentes, remota gratia Dei, ad unam pertinent conspersionem. » Lib. I ad *Simplician.*, Quest. II: « Propter hoc, ait, inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriae voluntatis. » Et paulo post: « In vasis, inquit, propter meritum massa, in contumeliam debitam factis (id est, in omnibus iis qui ob peccata

Scimus
illius
revera-
ter: et
quo de
capitulis
et Bibl.
leones et
S. August.
cap. VII.

An Deo
ex massa
hominum
non pro-
prio ma-
ssae ma-
ssae
destinat
alia non
ita hunc
ergo, alia
in contumeliam?

Non potest
dicitur ex
hoc loco
Deum ob
solam
peccatum
originale
aliquid
reprobase.

destinati sunt ad gehennam) iniquitatem damnare novit Deus, non facere. » Et lib. LXXXIII *Quaest.*, Quaest. LXVIII, docet reprobos non posse dicere Deo: Cur me fecisti vas in contumeliam? quia jam sunt massa luti, id est peccati, post Adae praeparationem. Et concludit: « Si vis hoc posse dicere Deo: Cur me fecisti? noli esse lutum, sed fieri filius Dei per ipsius misericordiam. » Quocirca graves theologi, ex mente S. Augustini, censent Deum neminem reprobase, id est celo exclusisse, et destinasse gehennae, nisi post praevium ejus finale peccatum, quod scilicet, in originali, vel actuali peccato moreretur. Audi Cardinalem Bellarminum, lib. II *De Gratia et Lib. arbitr.*, cap. XVI: « Dicimus, inquit, causam reprobationis esse praevisionem peccati originalis vel actualis; quia non omnes Deus reprobat propter originale peccatum, cum illud vere nonnullis reprobis per baptismi gratiam remittatur; sed alios propter originale tantum, ut parvulos non baptizatos; alios propter attuale tantum, ut baptizatos adultos; alios propter utrumque, ut infideles adultos, de qua re vide Augustinum, *De Corp. et Grat.*, cap. XIII, et Prosperum, in *Respons.* ad cap. II Gallorum. » Verum quidquid sit de hac massa peccatorum, eorumque electione et reprobatione, dico de ea non loqui hic Apostolum.

Ut ergo genuinum Apostoli mentem explicem, assero Deum tantum in eo comparari hic figulo, quod, sicut figulus potest ex eodem luto facere vas unum in honorem, aliud in contumeliam: ita Deus ex eadem massa hominum, cujus vult miseretur et quem vult indurat. Cujus ergo miseretur, id est quem a peccato liberat et justificat, uti Christianos credentes, hos facit vasa in honorem: quem vero indurat, uti Pharaonem et Judaeos incredulos, hos facit vasa in contumeliam; sed sicut Deus positive et directe miseretur, sic positive et directe facit vasa in honorem; et sicut permissive et indirecte tantum fecit vasa in contumeliam. Non ergo vas in honorem hic est electus ad gloriam, nec vas in contumeliam est reprobatus ad gehennam; sed vas in honorem est justificatus, vas in contumeliam est impius qui est in peccato.

Posset secundo, si miseretur temporaliter accipi pro dare bona et premia temporalia, qualia Deus dedit Jacobo et Judaeis; *indurare* vero per metalepsin, ut dixi, pro punire et malis afficere, ut plagiis afficit Deus Pharaonem. Unde Toletus censet Apostolum hac similitudine tantum velle significare, quod Deus pro libito nulla alia causa ex jure dominii summi et potentiae eminentissimae, quam habet in homines, possit quaevis bona vel mala eilibet inmittere, sicut figulus pro libito vasa facit aut vilia aut honorifica, et sic vas in contumeliam non est peccator formaliter: sic enim Deus non facit vas in contumeliam; sed est is cui Deus vult miseretur et quem vult indurat, uti Pharaonem et Judaeos incredulos, hos facit vasa in contumeliam; sed sicut Deus positive et directe miseretur, sic positive et directe facit vasa in honorem; et sicut permissive et indirecte tantum fecit vasa in contumeliam. Non ergo vas in honorem hic est electus ad gloriam, nec vas in contumeliam est reprobatus ad gehennam; sed vas in honorem est justificatus, vas in contumeliam est impius qui est in peccato.

Nota primo: Quod si Deus sustinet vasa irae; sicut enim Deus non facit vas in contumeliam; sed est is cui Deus vult miseretur et quem vult indurat, uti Pharaonem et Judaeos incredulos, hos facit vasa in contumeliam; sed sicut Deus positive et directe miseretur, sic positive et directe facit vasa in honorem; et sicut permissive et indirecte tantum fecit vasa in contumeliam.

liam; sed est is cui Deus poenas et mala irrogat, uti Pharaon, Esau, Judaei: contra is est vas in honorem, cui Deus bona et beneficia conferunt, uti Jacob et Christiani. Sed prior sensus quem dedi, pressior est, profundior et praecedentibus magis connexus.

Denique in hac antithesi Praecedens elegans est paronomasia. Vocatur enim *causa*; et *causa* xxi *causa*; et *causa*, id est *vas decoris* et *vas dedecoris*.

Tropologica nota: Lutum est homo, quia ex limo factus, ut cum timore et humilitate Deo se subdat, in cuius manu est status noster, gloria, divitiae, virtus, salus et omne bonum nostrum; nimirum ut discat homo totus pendere a Deo, quasi figulo suo, illique se totum restitua, cuius polestatem effugere non potest. Sic ergo haec phrasitacite jubet et monet nos Deus, ut cum *Jerem.* cap. XVIII, jam citato, saepe descendamus ad domum figuli, ut videamus originem patris nostri Adami ex luto, hebraice Adami ex Adama, lutei ex luto, nobisque dicamus: Quid superbis, terra et cinis, imo lutum vilissimum, quod peccatum pedibus calcatur?

Secundo: sicut lutum tantum est lutum, sed ex mani figuli hanc vel illam formam sortitur: ita homo ex sua humo nisi humum et lutum habet; sed ex Deo habet quod sit homo rationalis, dives, nobilis, sapiens, felix, gratus. Deus enim cuique dat suam formam, et a cuique dividit sua dona prout vult. » *Ecclesi.* XXXIII, 14; ipse enim fecit nos, non ipsi nos.

Tertio: hinc sequitur quod quisque sua sorte contentus esse debeat; sicut enim lutum non potest dicere figulo: Cur me fecisti sic? sic nec nos Deo dicere possumus: Cur nos fecisti pauperes, ignobiles, rudes, infirmos; illos vero divites, nobiles, sapientes, validos et fortes?

22 et 23. QUOD SI DEUS VOLENS OSTENDERE IRAM, ET NOTAM FACERE POTENTIAM SUAM, SUSTINUIT IN MULTA PATIENTIA VASA IRAE, APTA IN INTERITUM: UT OSTENDERET DIVITIAS GLORIAE SUE IN VASA MISERICORDIAE, QUAE PREPARAVIT IN GLORIAM. — Apostolus hic perfecte respondet querelae quam proposuit vers. 19. Si Deus homines indurat, cur queritur et induratos punit? Respondet ergo hic hoc modo, q. d. Indurati ipsi positive se fecerunt et aptarunt vasa irae: Deus ergo non fecit eos, sed asservavit, id est patenter peccare permisit, differens dum supplicium, sicut eos indurassa dicitur. Idque duplici de causa: Prior est, ut iram, id est iustam, et potentem suam vindictam in eos ostenderet, uti fecit, dum Pharaonem mersit in mari Rubro: putabat enim Pharaon Dei patientiam, per quam non puniebat eum Deus, impotentiam esse. Posterior est, ut ex hac severitate Dei in induratos appareat gloriosa Dei misericordia, opulencia et liberalitas « in vasa misericordiae, » id est in sanctos et electos, quibus non poenam, sed gloriam preparavit.

Nota primo: Quod si Deus sustinet vasa irae; sicut enim Deus non facit vas in contumeliam; sed est is cui Deus vult miseretur et quem vult indurat, uti Pharaonem et Judaeos incredulos, hos facit vasa in contumeliam; sed sicut Deus positive et directe miseretur, sic positive et directe facit vasa in honorem; et sicut permissive et indirecte tantum fecit vasa in contumeliam.

Scimus
impol-
gicus.

Scimus
quidem
hominem
ad
domum
figuli, et
ostendit
causa.

Vers. 19
et 23.

Duplici
de causa
Deus par-
ansive
se habet
erga pec-
cantes.

supple, quid ad te? vel, tu quis es, qui respondeas Deo? quid habes quod queri possis? Est enim hic apotopesis, sive retentiva, frequens Apostolo.

Nota secundo: « Vasa misericordie » hic non vocantur efficaciter electi ad gloriam, sed credentes et iusti, quos gratia sua dirigit et ordinat Deus ad gloriam, ut patet ex sequentibus: consequenter vasa ire sunt mali et indurati, qui se ordinant et disponunt ad iram et penam eternam.

Nota tertio: « Vasa misericordie » eadem sunt cum iis que vers. preced. vocantur « vasa in honorem; » sic « vasa ira » vocantur ea que sunt « in contumeliam. »

Nota quarto: « Vasa ira » non aptavit Deus, sed apta, Græce κατασκευαστα, id est aptata et apparatus sunt, propria scilicet culpa et impenitentia (ita Græci Patres, D. Thomas et passim interpretes) ad interitum et condemnationem; unde et Deus non fecit, sed sustinuit ea in multa patientia, patienter scilicet expectans eorum respicientiam et penitentiam: quam utique non expectasset, nisi ipsa in illorum fuisset manu et potestate; quia scilicet paratus erat Deus eos sua gratia adjuvare, si eam illi implorare eique cooperari voluissent. E contrario, vasa misericordie Deus præparavit in gloriam. Bonum enim et prædestinatio a Deo est, malum vero et reprobatum a nobis est; homo solus peccare potest et peccat, Deus vero solus a peccato liberat.

24. QUOS ET VOCAVIT NOS NON SOLUM EX JUDEIS, SED ETIAM EX GENTIBUS. — Nota, quod quos refert « vasa misericordie, » que præcesserunt, puta sanctos: quos ergo idem est ac si dicat, hæc vasa misericordie, non lutea, sed humana, sunt ii quos Deus ad se, suamque gratiam, amicitiam et filiationem « vocavit, » nempe non fideles, tum ex Judæis, tum ex Gentibus. Putabant Judæi se solos a Messia vocandos esse ad ejus regnum, Ecclesiam et bona omnia. Contrarium hic probat Apostolus ex Prophetis, nimirum Gentes quoque ab eo ad eadem bona vocandas esse.

25. SICUT IN OSEE DICIT: VOCABO NON PLEBEM MEAM, PLEBEM MEAM. — q. d. Vocabo Gentes idololatrias, que non fuerunt plebs mea, ad meam fidem et cultum, ut, cum fuerint ad me conversæ, vocem eas plebem meam. S. Paulum recte citare Osee locum, eumque de Gentibus explicare ostendit Osee 1, 10.

ET NON MISERICORDIAM CONSECTAM, MISERICORDIAM CONSECTAM. — Delent hoc Græca, Origenes, Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, Sædulus et alii; sed legunt Biblia Romana atque Latina, et S. Hieronymus in Osee 1, ibique habent illud Hebræa. Illud vero « non dilectam, dilectam, » quod non habet Syrus, nec Hebræus, habent Septuaginta quoad sensum in Osee, et Græca ac Latina hic. Vide Notationes Francisci Luice in S. Scripturam. Jam sensus hic planus est, Gentes enim, quas paulo ante dixit ex non

plebe factas esse plebem Dei, hic ex statu derelictionis dicit esse translatis in statum misericordie et gratie Dei, ut plebs Gentilis, qua antea non erat misericordiam consecuta, jam vocatur misericordiam consecuta.

26. ET ERIT: IN LOCO UBI DICTUM EST EIS: NON PLEBS MEA VOS; IBI VOCABUNTUR FILII DEI. — q. d. In loco, ubi antea non erat plebs mea, puta in Italia, Gallia, Germania, India, « ibi vocabuntur, » id est erunt filii Dei. Tò enim vocari per metonymiam sæpe in Scriptura significat esse. Quod enim re ipsa tale est, hoc per sermonem tale dicit et vocari potest.

27. ISAIAS AUTEM CLAMAT PRO ISRAEL. — Probat hic Paulus ex Isala priorem partem vers. 24, scilicet quod Deus ad se suamque gratiam vocabit per Christum Judæos ad Christum convertendos, sed paucos. Plerique enim omnes, ut ait Paulus vers. 32, offenderunt in lapidem offensivum, puta in Christum. Posteriorem partem vers. 24, de Gentibus ad Christum vocandis et convertendis, jam probavit Paulus, vers. 23, ex Osee propheta. Ait ergo Isaias:

ABI FUERIT NUMERUS FILIORUM ISRAEL TANQUAM ABENA MARIS (innumerabilis), RELIQUE (id est pauci) SALVE FIENT. — Isaias habet, convertentur ad Dominum. Unde patet ceteros omnes Judæos rejectos esse, uti hæctenus docuit Paulus, et in eorum locum Gentis surrogatas accepisse promissa Dei, ac proinde ea non excidisse, sed in Gentibus impleta esse, quod a vers. 6 hucusque probare intendit et contendit Apostolus.

28. VERBUM ENIM CONSUMMANS ET ABBREVIANS IN VERBIS. — Equitate, — supple, Deus est, ut patet ex Græco, ubi consummans est nominativus casus, verbum vero accusativi. Sic enim habet Græcus ὁ θεὸς καταρτίζων καὶ ἀποκόπων, q. d. Deus consummabit et abbreviabit verbum, id est rem, puta numerum fidelium ex Israel brevem, id est exiguum conficiet, idque « in equitate » et iustitia: tum quia iuste incredulos et impios Judæos ita abbreviavit, consumpsit et attrivit (quod proprie hic spectat Paulus); tum quia vice versa primos credentes piosque Judæos, puta Apostolos, et per eos omnes gentes fecit abundare equitate, iustitia et sanctimonia. Sicut enim Deus justus est in infideles et impios, eos puniendo et consumendo; ita justus est in fideles et pios, eos premiando, ita iustus est in eis et per eos in aliis gentibus abundat gratia et iustitia. Utramque hunc sensum, sed magis posteriorem, significant verba Isaiæ, qui habet: « Consummatio abbreviata inunabit iustitiam (1). »

Pro quo nota: citat hic Paulus Isaiam, cap. X,

(1) Vers. 28: Perfecit enim Deus et subito absciecit rem pro veritate sua: rem sic decurtavit exsuperat Dominus in terra. Sententia in utroque membro eadem est, aliis tantum verbis expressa. Tò quia in Vulgato interprete, Hebr. 12, redundat vel exponendum utique profecto.

qui ad litteram loquitur de Judæis ex vastatione Sennacherib reliquis, de eisque ait: « Consummatio abbreviata inundabit iustitiam, » q. d. Tempore Ezechieh vastatio illa Sennacherib, que plurimos Judæorum consumpsit et abbreviavit, id est paucos fecit, faciet ut in paucis reliquis Judæorum superstitibus « inundet, » id est instar aquarum exundantium abundet iustitia, tum puniens impietatem, tum premiatis pios, quos hoc terrore et clade percussos ad Deum verum invocandum et colendum compellet; uti re ipsa evenisse patet II Paralip. xxx, 7. Hinc allegorice (quod maxime hic intendit Spiritus Sanctus) hanc sententiam de suis Judæis explicat S. Paulus, q. d. « Consummatio abbreviata inundabit iustitiam, » id est consummatio faciæque finem, et quidem brevissimum, iudicium, et Judæorum per Titum, ita tamen ut pauci ex iis reliquantur et convertantur ad Christum; et tum iustitia, que ex fide est, inundabit et propagabitur per omnes gentes, orbemque pietatis quasi altero diluvio obruet. Hoc est ergo « verbum brevium, quod faciet Dominus super terram, » ut prædixit Isaias.

Secundo, « verbum abbreviatum » hoc accipi potest brevissimum Evangelicæ fidei et electionis præceptum, quod pro cunctis lacinosæ et sinuose legis cæremoniis et prophetiis successit. Ita Origenes, Augustinus, Anselmus, Oecumenius et alii veteres. Evangelium enim est compendium legis, quia ex duobus ejus præceptis: « Diliges Deum et proximum, tota lex pendet et propheta. » Addit S. Chrysostomus, idem verbum dici consummatum in iustitia, quia iustitiam quam lex dare non poterat, dat Evangelium; aut, ut Ambrosius, quia verbum hoc fidei et Evangelii consummationem attulit peccatorum; vel, ut Pholius, quia Evangelio non succedit aliud Evangelium sicuti legi successit Evangelium, quia Evangelium plenam docet iustitiam et perfectionem hominis.

Tertio, S. Hieronymus, ad Algasiam, Quæst. X, et S. Cyprianus, lib. II Contra Judæos, cap. III: « Verbum incarnatum, inquit, est verbum ad hominis usque naturam abbreviatum et exinanitum, ut quod celo non capiebatur, præsepio caperetur, » ait S. Bernardus, quod salvus fecit reliquias Israel, quodque absolvit et consummavit tot promissiones dilatas, tot historias acephalas, tantarum rerum initia et elementa vix delineata veteri Testamento, et iustitiæ exundationem induxit orbi. Addit Haymo consummationem abbreviatam esse passionem Christi, que tribus diebus fuit consummata, itaque abbreviata, per quam iustitia et sanctitas totum orbem inundavit. Rursum, in passione Christus omnia consummavit, dixitque: « Consummatum est: » ipse quoque tunc fuit abbreviatus in fama et vita, et capite quasi minutus.

29. ET SICUT PRÆDIXIT ISAIAS: NISI DOMINUS SUBTRAXIT RELIQUISET NOBIS SEMEN, SICUT SODOMA

FACTI ESSEMUS, ET SICUT GOMORRA SIMILES FUISSEMUS. — q. d. Nisi Dominus reliquisset nobis semen, id est aliquos superstitibus, fuissetis juste, ut Sodoma, omnino deleti. Loquitur Isaias ad litteram de Judæis qui superfuerunt captivitati Babilonice. Allegorice S. Paulus idipsum explicat hic de paucis Judæis, qui in communi caltorum infidelitate crediderunt in Christum, q. d. Nisi tempore Christi parum reliquarum, videlicet B. Virginem, Apostolos et paucos electos ex Judæis credentes elegisset Deus, reprobatos fuisset totus Israel ob infidelitatem, et perisset, ut Sodoma. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Rupertus, Haymo in Isaiæ 1, et S. Augustinus, lib. I ad Simplician., Quæst. II (1).

Hoc tropologie sibi applicet dicatque prentens, et grata Deo anima: Nisi semen gratie et sanctorum inspirationum reliquisset Deus in me, perissem in peccatis meis, ut Sodoma. Alii, ut Origenes et Pholius apud Oecumenium, per « semen » hoc accipiunt Christum vel doctrinam Christi.

30 et 31. QUID ERGO DICEMUS? QUOD GENTES, QUE NON SECTABANTUR JUSTITIAM, APPREHENDERUNT JUSTITIAM: JUSTITIAM AUTEM QUE EX FIDE EST, ISRAEL VERO SECTANDO LEGEM JUSTITIAM, IN LEGEM JUSTITIAM NON PERVENIT, — q. d. Judæi sectantes « legem justitiam, » id est legem ipsorum opinione justificantem, « in legem justitiam, » id est in legem vere justificantem, venerunt quidem, hoc est (per legem quasi iudicem) venire cuperunt, sed non pervenerunt, q. d. Falsus est Israel putans se habere legem justitiæ, cum lex justitiæ non sit lex vetus, sed lex gratiæ.

Græca pro « non pervenit, » habent οὐ ἐβραζα, id est proprie « non antevertit, non prævenit, scilicet Israel Gentes in acquienda iustitia.

Nota: hic Apostolus post longam totius capituli disputationem resolvit questionem, et dat propriam causam cur rejecti sint Judæi a iustitia et salute, Gentes vero ad eam sint ascite et electe: nimirum quia Judæi eam quaesierunt tibi non debebant, scilicet in operibus legis, non in fide Christi, tibi eam posuit Deus: hoc est enim quod subdit Apostolus.

32. QUARE? QUIA NON EX FIDE, SED QUASI EX OPERIBUS, — supple, iustitiam quaesierunt Judæi; Gentes vero fidem Christi amplectuntur, et per hanc fidem quaesierunt et invenerunt veram iustitiam. Hic versiculum cum sequenti diligentissime notandum et perpendendum est: directe enim solvit nodum Iæis et controversiæ Judæorum et Gentium.

(1) Aliis hic Isaiæ locus non est vaticinium de rebus Nov. Test., sed ab Apostolo positus ideo, quod satis declarat non esse quod Judæi tam jactarent Dei benevolentiam in omnes eos, qui se Judæos profiterentur; neque enim hoc carus esse Deo universos, sed exorsus potius et interfectionis quasi datus, nisi proborum hominum pietas severitatem Dei quadammodo retardaret.

Vasa misericordie non sunt efficaciter electi ad gloriam.

Vasa ira proprie cupia apta sunt ad interitum.

Non solum Judæi Messis vocandi erant.

Nota 25.

Gentes vocantur hic non plebs mea.

Cor tunc paratissimum ad Christum vocandum.

Verbum abbreviatum tripliciter intelligi potest.

Ob tres rationes idem verbum dicitur consummans et abbrevians.

Verbum abbreviatum est Verbum incarnatum.

Litterarum Isaiæ, et allegorice a Paulo interpretata.

Sensus tropologicus.

Lex justitiæ non est lex vetus, sed lex gratiæ.

Propria causa ob quam Judæi a iustitia rejecti.

Et quare non est quasi comparativum, sed assertivum. Nota: Cum ait Paulus, « quasi ex operibus, » non est *quasi*, non est similitudinis, nec comparativum, sed assertivum. Adde *quasi* sonare presumptionem vel fastum: presumebant siquidem Judaei sibi propter opera legis deberi justitiam, sed falso.

Vers. 33. 33. OFFENDERUNT ENIM IN LAPIDEM OFFENSIONIS (in Christum), SICUT SCRIPTUM EST: ECCE PONO IN SION LAPIDEM OFFENSIONIS, ET PETRAM SCANDALI. — Citat Paulus *Isaia* xxviii, 16 et viii, 14. Cap. xxviii, sic habet *Isaia*: « Ecce ego mittam in fundamentis Sion, » id est *Ecclesia*, quae in Pentecoste co-

Varia loca in Isaiâ explicata et illustrata. pit in Sion, « lapidem angularum. » Cap. vero viii, sic habet: « Timorem ejus (scilicet regis Syriae Rasin) ne timeatis, neque paveatis: Dominum exercituum sanctificate (id est glorificate, sperando in eum, illique placendo et obediendo, sicque vobis eum conciliando); ipse (sit) pavor vester, et ipse terror vester (tum passive, quem ut terribilem revereamini; tum active, qui faciat vos regi Syriae et hostibus terribiles), et erit vobis sanctificationem, » q. d. Dominus credentes et sperantes in se sanctificabit, et ut sanctos suos proteget, critique eis quasi sanctuarium et asylum. Hoc enim significat Hebraeorum *מִקְדָּשׁ* *mikdash*. « Incredulis autem ex duobus domibus, » hoc est, ex duobus regnis, puta Juda et Israel, sive duarum et decem tribuum Israel, erit « in lapidem offensionis, » in quem impingant. Dicent enim: Deus noster non est tam potens et fortis, quam putabamus, non potest liberare nos, itaque ab hoste conteremur. Est metaphora ab iis sumpta, qui per viam incedentes, in lapides quos non vident, pedibus impingunt.

Allegorice sensus hic a Paulo intentus. Allegorice Apostolus hic haec verba *Isaia* de Christo explicat. Nam Christus Judaeis fuit lapis offensionis; quia videntes Judaei Christi humilitatem, paupertatem, mortem, noluerunt eum agnoscere Messiam, offensi ejus abiectione; expectabant enim Messiam, quasi filium Davidis et Salomonis opulentum et magnificentem, qui eadem pompa regali veniret et Judaeos ditaret et bearet. Sed iste modus, utpote nimis carnalis, non placuit Deo. Hinc alium modum justificandi et salutis elegit, scilicet proponere Christum pauperem et crucifixum mediatorem, ut per eum justitiam

et salutem speremus, cum mille alios modos eligere potuisset. Et sic originaliter et remote est electionis Dei, proxime vero et immediate est culpa Judaeorum, quod ipsi sunt reiecti a justitia et salute. Sicut e contrario, obedientia et fides in Christo tantibus causa est quod ipse sit acceptus et electe ad justitiam et salutem.

Lapis offensionis et petra scandali. Nota: idem hic est « lapis offensionis, et petra scandali. » Augustinus tamen, in *Psal.* xlv, haec duo distinguit: Christus, inquit, in vita fuit lapis offensionis, in quem sua incredulitate impigerunt Judaei; post resurrectionem vero fuit eisdem petra scandali, quando ut gravis petra cecidit supra Judaeos, eosque per Titum et Vespasianum contrivit.

OMNIS QUI CREDIT IN EUM, NON CONFUNDETUR. — Citat Paulus *Isaia* xxviii, 16, ubi pro « non confundetur, » Interpres noster vertit, « non festinet, » scilicet fidelis, volens sibi statim Christum ab *Isaia* et Prophetis promissum exhiberi; sed expectet patienter, quia certissime ego Deus promissionem meam de Christo complebo. Septuaginta vero, et ex iis S. Petrus, *1 epist.* ii, 7, et Paulus hic vertunt, *non confundetur*, scilicet tum hic, tum in die judicii, q. d. Qui credit in Christum, non confundetur, non pudebit, sua fide et spe non frustrabitur; sed certo videbit et assequetur ea quae de Christo credit et speravit, scilicet justitiam et gratiam in hac vita, et salutem ac gloriam in futura. Hoc enim sensu dixit Apostolus cap. v, quod spes in Christum non confundat.

Atque hoc idem est, quod significat *Isaia* dicens: « Qui crediderit in eum (Christum), non festinet, » q. d. Fidelis non discurrat huc illuc, ad quaerendum et videndum Christum, uti solent discurrere homines anxii et metu trepidi. « Non festinet » ergo idem est ac si dicat, « non trepidat: » non enim confundetur, sed certo consequetur rem a se creditam et speratam. Itaque in verbo « festinet » est metalepsis. Simili modo loquitur Virgilius de apibus:

Ille intus trepidus rerum per coeae castra
Discurrit.

Qui enim trepidant, festini huc illucque discurrunt, ut faciunt apes.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Veram causam repulsam Judaeorum a justitia, quam cepit dare cap. praeced. vers. 30, puta Judaeorum infidelitatem in Christum, hoc cap. persequitur et perurget Apostolus. Unde primo, usque ad vers. 12, justitia legis opponit et anteposit justitiam Dei, eamque sitam esse docet in fide Christi.

*Secundo, a vers. 12, ad finem ostendit Deum ad hanc fidem et justitiam vocasse, non solos Judaeos, sed omnes Gentes, ac proinde eis praedicari debuisse Evangelium, idque probat testimonio *Isaia*, *Davidis* et *Mosis*.*

*Denique vers. ultimo, ex *Isaia* probat Deum vocare Judaeos ad Christum, sed eos Christo nolle credere, eique contradicere.*

1. Fratres, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Deum, fit pro illis in salutem. 2. Testimonium enim perhibeo illis quod emulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. 3. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quaerentes statuerunt, justitiae Dei non sunt subjecti. 4. Finis enim legis, Christus ad justitiam omni credenti. 5. Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quae ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea. 6. Quae autem ex fide est justitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in caelum? id est, Christum deducere. 7. Aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum a mortuis revocare. 8. Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo: hoc est verbum fidei, quod praedicamus. 9. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. 10. Corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem. 11. Dicit enim Scriptura: Omnis qui credit in illum, non confundetur. 12. Non enim est distinctio Judaei et Graeci: nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum. 13. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. 14. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante? 15. Quomodo vero praedicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est: Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! 16. Sed non omnes obediunt Evangelio. *Isaia* enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro? 17. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi? 18. Sed dico: Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum. 19. Sed dico: Numquid Israel non cognovit? Primus Moyses dicit: Ego ad emulationem vos adducam in non gentem: in gentem insipientem, in iram vos mittam. 20. *Isaia* autem audivit, et dicit: Inventus sum a non quaerentibus me: palam apparui iis, qui me non interrogabant. 21. Ad Israel autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem.

1. FRATRES, VOLUNTAS QUIDEM CORDIS MEI, ET OBSECratio AD DEUM, FIT PRO ILLIS (JUDAEIS) IN SALUTEM. — Pro voluntate graeco est *ἐθέλω*, id est pro pensus animi affectus, et vehemens desiderium mihi est erga Judaeos, ut salventur. Unde oro et obsecro pro illis, idque, ne putent ipsi haec tristitia de ipsorum repudio et repulsa a Christo me dixisse ex odio, sed potius ex commiseratione. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, & Eusebius.

2. TESTIMONIUM ENIM PERHIBEO ILLIS, QUOD EMULATIONEM DEI HABENT, SED NON SECUNDUM SCIENTIAM, — verum secundum errorem, q. d. Judaei zelum errantem pro lege Moisaica tuenda habent, putantque se agi zelo Dei, sed errant; quia vere contra Dei honorem et veritatem agunt, cum fidem et legem Christi, quae vera est lex Dei, oppugnant.

3. IGNORANTES ENIM JUSTITIAM DEI, ET SUAM QUAE...